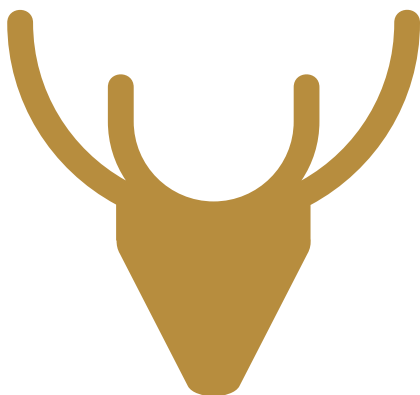
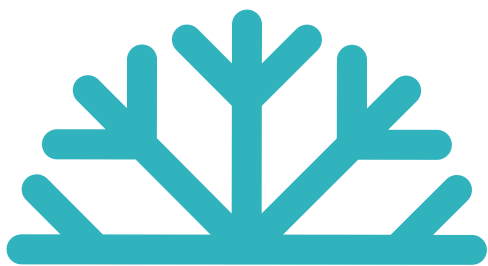

Martin Vos

Gert-Jan Hospers

Marco Krijnsen

COOL

Wat wij kunnen leren
van de Scandinaviërs

Uitgeverij Haystack
Postbus 308
5300 AH Zaltbommel
0418-680180

needle@haystack.nl
www.haystack.nl

Auteurs: Gert-Jan Hospers, Martin Vos en Marco Krijnsen
Corrector: Carolien van der Ven
Vormgeving: Levin den Boer
Opmaak: Debbie Brok

ISBN: 9789461261335
NUR: 600

© 2015 Gert-Jan Hospers, Martin Vos en Marco Krijnsen / Uitgeverij Haystack

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband, elektronisch of op welke wijze ook en evenmin in een retrieval system worden opgeslagen zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Hoewel dit boek met veel zorg is samengesteld, aanvaarden schrijvers noch uitgever enige aansprakelijkheid voor schade ontstaan door eventuele fouten en/of onvolkomenheden in dit boek.

INHOUD

VOORWOORD

Dit is geen boek met panklare recepten voor onze eigen alledaagse of ingewikkelde kwesties. Succes is nooit te kopiëren. Maar een kijkje nemen in het Noorden, is misschien zo gek nog niet. Al was het alleen maar, omdat Scandinavië ‘cool’ is.

deel 1

PUUR NATUUR

In het Noorden draait alles om de natuur. Niks smartphone, beursanalyses, pumps of een mojito met de smaak van verse munt. Welkom in de wereld van de robuuste zolen, het wollen ondergoed en de herfstgeur in de neus.

Leven van de wind	19
Stil leven	25
Het Deense wereldwonder	31
Een specht in het echt	37
Kou in de aanbieding	43
De boom in	47
Eerst een halfuurtje zweten	53
Een zee aan mogelijkheden	59
Groen als gras	65
De duistere kant van het Noorden	71
Mieren op je bord	77

deel 2 IEDEREEN IS GELIJK

In het Noorden vinden ze niets zo mooi als ondernemers, sporters en kunstenaars die ondanks een succesvolle carrière met beide voeten op de grond blijven staan. Je moet niet te koop lopen met je rijkdom. Hoe gewoner hoe beter.

Hei Bjørnar	87
Je kunt het dak op	93
Geluk zit in de genen	99
Buiten is het beter	105
Het beste jongetje van de klas	111
Boeken van vlees en bloed	117
Belasting? Graag!	123
Kopenhagen op ooghoogte	129
Cultuur op recept	135
Fietsen zonder hangslot	141
Mama aan de top	147

deel 3

CREATIEF KLIMAAT

Niet kennis, niet technologie, maar menselijke creativiteit is de motor van de economische groei in de eenentwintigste eeuw, synoniem voor samenwerken, teamwork en een groot vertrouwen in elkaar.

Crimineel goed	157
De erfenis van koning Blauwtand	163
Samen op een houten vlot	169
Warme aandacht	175
Functionele kunst	181
De Zweedse hitfabriek	187
Droombaan	193
Het Noorse spaarvarken	199
Een nieuw leven	205
Naar de bodem	211
Leuk om te werken	217

VOORWOORD

Een paar duizend jaar geleden waren historici gauw klaar als ze het over het Noorden hadden. De Romeinse schrijver Cicero wist weinig maar hield zich netjes op de vlakte toen hij schreef over ‘streken en naties waarover ons in boeken of in ooggetuigenverlagen of zelfs in geruchten niets wordt verteld’.

Bij anderen ging de fantasie wel op de loop. Ze repten over ‘duistere, legendarische wouden, zo uitgestrekt dat een man wel twee maanden kon lopen zonder ze achter zich te laten’ en ‘waar vocht en schemerduister synoniem zijn met een onaangenaam leven’.

Overleveringen beweerden ‘dat de barba-

Zweden de grootste producent van kartonnen drinkpakken in de wereld. In Denemarken is het alleen gevaarlijk in de populaire misdaadboeken en misdaadseries op tv, in Oslo wordt jaarlijks de Nobelprijs voor de Vrede uitgereikt en in Finland zijn de kinderen wereldkampioen lezen en rekenen.

Succes maakt nieuwsgierig, zeker in een tijd waarin we in ons kleine drukke landje op zoek zijn naar oplossingen voor een kluwen van maatschappelijke en economische puzzels, vraagstukken en problemen.

Als je opnieuw geboren wilt worden, kies dan voor Scandinavië. Dat was een paar jaar geleden het advies van het vermaarde

In het Noorden is alles anders. En anders is daar heel gewoon.

ren steeds wreder werden naarmate men noordelijker trok en er ontelbare afgrijpselijke gewoonten op na hielden zoals kannibalisme en zelfs – walgelijk genoeg – het drinken van melk’.

Tweeduizend jaar later jagen de Scandinaviërs ons geen schrik meer aan, maar vallen ze vooral op met wapenfeiten die even indrukwekkend zijn als eigentijds. Met dank aan de melk is Tetrapak uit

Britse magazine *The Economist*. In een special betitelde het blad de regio als een streek waar je moet zijn als je wilt weten hoe je welzijn en welvaart met succes kunt combineren. Om die reden trekken ook sociologen, politici, pedagogen, delegaties uit het bedrijfsleven, investeerders en tal van anderen noordwaarts om iets op te steken van Noorwegen, Denemarken, Finland en Zweden. Als je hun ver-

halen en alle internationale rapporten en onderzoeken mag geloven, zijn de vier landen bijna de beste in alles. Je vindt hier de gelukkigste mensen ter wereld, de beste landen om in te wonen, om in op te groeien of je te ontwikkelen en een omgeving waar ze nog nooit van een hangslot hebben gehoord.

Maar Scandinavië is geen eldorado. Ook hier schuren de financiële crises en kan het tochten en kieren in de welvaartsstaat. En het regent er ook. Maar niet altijd, zoals sommigen wel eens willen doen geloven. De Romeinse geschiedschrijver Tacitus schreef het al: 'Verzinsels kunnen amuseren, maar je schiet er niets mee op.'

Scandinavië is geen duister achterland en evenmin een sprookjespark, maar als je boven Hamburg de grens oversteekt, kom je in een andere wereld terecht. Åke Daun vertelt waarom. Deze kenner van de Zweedse ziel is een van de velen die je tegenkomt in dit boek: een inspirerende reis in 33 verhalen over vier landen, de mensen die er wonen en wat hen zo bijzonder maakt. Je ziet bekende namen, nieuwe gezichten en je komt op plaatsen die je kent, maar ook op plekken waar zelfs de meeste Noren, Zweden, Denen en Finnen nog nooit zijn geweest. Wie je ook ontmoet of waar je ook terechtkomt,

één ding is zeker: in het Noorden is alles anders. En anders is daar heel gewoon.

Dit is geen receptenboek met kant-en-klare oplossingen voor onze eigen alledaagse of ingewikkelde kwesties. Succes is nooit te kopiëren. Maar een kijkje nemen, is misschien zo gek nog niet. Al was het alleen maar, omdat Scandinavië zo 'cool' is.

Jouko Lehmuskallio

deeli PUUR NATUUR

De Franse sciencefictionschrijver Jules Verne wist het al: nergens in Europa heb je zoveel natuur tot je beschikking als in Scandinavië. 'Ga naar Zweden, Denemarken en Noorwegen! Waar vind je zulke landen? Dat is pas reizen. Vlakten, bergen, bossen, beken, stroomversnellingen, rivieren, meren, de zee, op de rug van het paard, te voet, met de postkoets, rijtuigen, karren, bergbeklimmen of gevaarlijke afdalingen. Hier vind je alles,' noteerde hij in 1861 in zijn reisverslag.

Honderdvijftig jaar later is er weinig veranderd. National Geographic heeft het Noorse fjordengebied uitgeroepen tot het mooiste wat de wereld te bieden heeft. Op de Werelderfgoedlijst vind je niet alleen de Noorse westkust, maar ook de Deense krijtrotsen, de Hoge Kust in Finland en Zweden en niet te vergeten het Zweedse deel van Lapland.

De Scandinaviërs zullen het zelf niet gauw zeggen – bescheiden als ze zijn – maar diep vanbinnen zijn ze trots op deze uitverkoren status. Hun eigen liefde voor de omgeving gaat heel ver. Hun leven en de natuur zijn even onlosmakelijk met elkaar verbonden als Billy en IKEA.

Terwijl verder naar het zuiden in Europa de stad de plek is waar de mens zich kan ontplooien, flaneert of een terrasje pikt

om te kijken maar vooral ook om gezien te worden, draait in het Noorden alles om de natuur. Niks smartphone, beursanalyses, pumps of een mojito met de smaak van verse munt. Welkom in de wereld van de robuuste zolen, het wollen ondergoed en de herfstgeur in de neus.

De natuur is hier nooit ver, je woont er middenin. De tram in Oslo stopt na tien haltes al tussen de weilanden. In Zweden is 97 procent van het land nog ongerept. Iedere Fin heeft dertig keer zoveel ruimte tot zijn beschikking als een Nederlander en kan kiezen uit 150.000 meren. Zelfs in Denemarken, het kleinste en dichtstbevolkte land van Scandinavië, woon je nooit verder dan 40 kilometer van zee.

Het zogenoemde allemansrecht staat de Noren, Zweden en Finnen toe vrij gebruik te maken van de natuur, waar en wanneer ze maar willen. Het privilege betekent niet dat je kunt doen en laten wat je wilt. Vrijheid is er een ander woord voor verantwoordelijkheid en fatsoen. Je laat de natuur achter zoals je die tegenkomt. Voor de Denen geldt eenzelfde credo: genieten mag, te grabbel gooien niet.

De hang naar de natuur heeft volgens antropologen en sociologen religieuze trekken. In de geseculariseerde Scandinavische samenleving hebben bergen, rotsen, bossen, meren en de zee een sacrale func-

tie. De Poolse hoogleraar Nina Witoszek, die aan de universiteit van Oslo doceert, introduceerde het begrip 'geo-vroomheid' om de hechte band met de natuur te definiëren. De Noorse romanschrijver Per Pettersen noemde de voorliefde van zijn landgenoten voor hun omgeving een 'Noorse versie van het zenboeddhisme'.

Het geloof in de therapeutische kracht van de natuur vind je terug in de zorg voor anderen. Stress, angst, vermoeidheid en irritatie nemen zienderogen af wanneer mensen gebruikmaken van de natuur, zo bleek uit Fins onderzoek. De Zweden ontdekten dat een halfuur uit het raam kijken perfect is voor het verlagen van je bloeddruk.

De aandacht voor het geestelijk welzijn betekent niet dat het stoffelijke wordt vergeten. Ook de welvaartsgroei is gefundeerd op de natuur. Olie, gas, ijzererts en hout hebben de drie grootste landen vleugels gegeven. In Noorwegen luiden visvangst, de aquacultuur en de mariene biotechnologie een nieuw 'olietijdperk' in. Het kleine Denemarken is een van de voornaamste agrarische producenten in de wereld en heeft met het gebruik van regionale producten een wereldwijde culinaire revolutie ontketend. In Zweden en Finland verdienen ze aan de kou. In alle landen is de natuur de inspiratiebron voor kunstenaars, fotografen, architecten en designers.

Carl van Linnaeus, de Zweedse natuurvorser die de geheimen van de bloemen- en plantenwereld wist te ontrafelen, kan trots zijn op zijn Scandinavische nazaten, die steeds bewuster omgaan met de natuurlijke rijkdommen. Op het Deense eiland Samsø leven ze letterlijk van de wind. Even verderop in het Zweedse Västjörp is CO₂ bijna geschiedenis en levert de afvalcentrale die de energie verzorgt minder vervuiling op dan roken op een bankje aan het water.

Ondanks alle producten, diensten en mogelijkheden blijft de natuur in de eerste plaats de plek waar de inwoners van Scandinavië de hectiek van alledag achter zich kunnen laten. Of zoals Marcellus Emants het in 1877 omschreef in zijn boek *Op reis door Zweden*: in het noorden vind je 'arcadische rust', het is de plek waar 'de uitgestrekte landschappen je in een onbeschrijfelijk weldadige, kalme stemming brengen'.

LEVEN VAN DE WIND

Tijdens de overtocht naar het Deense Samsø merk je als passagier dat je niet zomaar een eiland nadert. De moderne veerboot oogt op zich vrij normaal. Maar wie beter kijkt, ontdekt dat de rederij dezelfde naam heeft als het eiland: Samsø Rederi. Donkere dieseldampen ontbreken. Logisch, want de boot vaart op gas. En in de verte doemen de eerste windmolens al op. Welkom op 'het meest duurzame eiland ter wereld', zoals de trotse bewoners hun geboortegrond noemen.

Samsø, gelegen in het Deense Kattegat, lijkt in een aantal opzichten op een Nederlands Waddeneiland. Het ligt op ongeveer een uur varen van het vaste-

land (Jutland) en telt zo'n vierduizend inwoners. Qua oppervlakte is het eiland iets kleiner dan Schiermonnikoog. In de zomer weten de toeristen het in groten getale te vinden.

Maar het Deense eiland is veel meer dan dat. Het is een zelfstandige gemeente

den. Ook voor de toeristensector, de tweede bron van inkomsten, is een goede en betaalbare veerverbinding van levensbelang.

De veerboot, die in december 2014 in gebruik werd genomen, vaart op gas. Dat scheelt elke overtocht 500 liter milieu-

'Nee, we hebben geen last gehad van protesten tegen windmolens'

die het heft graag zelf in handen neemt. En ook is Samsø een pelgrimsoord voor iedereen die iets heeft met duurzame energie. In de veerboot naar de haven van Kolby Kas komt dat allemaal samen. De boot is eigendom van de gemeente Samsø, die in 2013 besloot om de veerdienst met Jutland zelf te gaan onderhouden. Er werd geïnvesteerd in een gloednieuwe veerboot, een investering van liefst 25 miljoen euro.

De overname van de veerdienst is belangrijk voor Samsø, omdat het niet afhankelijk wil zijn van een rederij. De belangrijkste bron van inkomsten is namelijk landbouw. Er wordt veel groente geëxporteerd naar de rest van Denemarken. Deze producten moeten op vaste tijden vroeg op de dag vervoerd kunnen wor-

vervuilende diesel. Voorlopig gaat het om geïmporteerd LNG uit Rotterdam, dat vloeibaar is gemaakt, maar op termijn moet worden gevaren op biogas uit Samsø. Zo snijdt het mes aan twee kanten. 'We kijken of we dat biogas hier op het eiland kunnen maken,' zegt de ambitieuze Nederlandse burgemeester van het eiland Marcel Meijer, die zijn gasten op de havenkade persoonlijk ontvangt. 'De technologie is er, maar het moet rendabel zijn. Met de lage energieprijzen is dat best lastig. Maar het zou voor het milieu een enorme sprong vooruit zijn.'

Meijer, geboren Groninger, kwam op Samsø terecht via zijn Deense vrouw. Hoewel opgeleid als bestuurskundige werkte hij aanvankelijk als uitbeender in het slachthuis van het eiland. De slui-

ting van het bedrijf, met ruim honderd medewerkers een van de belangrijkste werkgevers van Samsø, bleek eind jaren negentig een keerpunt. Niet alleen in het leven van Meijer, die daarna in het lokaal bestuur belandde, maar ook voor de plaatselijke bevolking. Meer dan ooit leefde het besef dat er iets moest gebeuren op Samsø, anders zou het eiland ten dode zijn opgeschreven.

Het antwoord werd gezocht in duurzame energie. Die moest op het eiland worden geproduceerd en zorgen voor nieuwe economie. Het idee is dat de inwoners aan duurzaamheid kunnen verdienen, bijvoorbeeld door aandeelhouder te worden van een windturbine, door energie van eigen zonnepanelen te leveren of door als boer landbouwafval te verkopen aan de biomassacentrale op het eiland. Samsø stelt zich ten doel om in 2030 volledig *fossilifri* te worden, een eiland zonder fossiele brandstoffen.

Het eerste succes is binnen. Nu al wordt op Samsø zestig procent meer aan duurzame energie opgewekt dan de inwoners in totaal aan energie verbruiken. Dat is te danken aan de elf windmolens op het eiland, de tien windmolens op zee, de talloze zonnepanelen, de biomassacentrale en de warmtepompsystemen, die veel op olie gestookte ketels hebben vervangen.

De bezoeker van het eiland komt altijd en overal wel een energiebron tegen. ‘Nee, we hebben geen last gehad van protesten tegen de windmolens, zoals in Nederland,’ glimlacht burgemeester Meijer in zijn werkkamer in het gemeentehuis. ‘Dat komt omdat bijna iedereen op het eiland wel iemand kent die verdient aan duurzame energie en omdat mensen zien dat hun energierekening omlaag is gegaan. Bovendien is de plek van de windmolens op zee in overleg met de bevolking vastgesteld.’

Het eiland telt zo’n 450 aandeelhouders in een windturbine. Ruim tien procent van de totale bevolking heeft dus belang bij een windmolen. Dat hoge percentage is te danken aan de soepele opstelling van de banken, die meewerken aan groene leningen voor de bewoners. Ook worden veel leningen verstrekt voor aansluiting op een warmtedistributiecentrum of eigen warmtepomp – investeringen die vaak in vijf tot tien jaar worden terugverdiend. Daarom is bij meer dan de helft van de tweeduizend huishoudens de oude verwarmingsketels vervangen door warmtepompen, zonnepanelen of andere duurzame alternatieven (zoals biomassa in de vorm van houtsnippers).

Samsø is ook trots op zijn duurzame golfbaan. Het gras wordt er niet alleen

gemaaid en besproeid met behulp van zonne-energie, maar ook is de kunstmest ingeruild voor natuurlijk zeewier. De green is hier dus echt groen. Bijzonder is verder de Samsø Energiakademi, de spin in het web van alle energieprojecten. De directeur van de academie, Søren Hermansen, werd eerder door *Time Magazine* uitgeroepen tot *Hero of The Environment* en ontving de Nobelprijs op het gebied van duurzame ontwikkeling (de Göteborg Award). De energieacademie is sinds 2007 gevestigd in een zeer duurzaam gebouwtje aan de oostkant op het eiland, met een weids uitzicht op de omgeving, inclusief de windmolens op zee. Zo weet je als bezoeker meteen waar het hier allemaal om draait: wind en andere groene energie.

wieken vervoeren voor weer een nieuwe turbine. Vóór 2025 zullen er alleen al rondom Kopenhagen ruim honderd verrijzen.

Deze ontwikkeling werd kort na de oliecrisis in de jaren zeventig ingezet, een crisis die Denemarken met de neus op de feiten drukte. Het land is kwetsbaar en afhankelijk van aardolie. Op een eigen gasbel, zoals Noorwegen of Nederland, kan het niet terugvallen. Daarom besloot de Deense overheid actief te sturen op duurzame alternatieven. Kernenergie viel af: te gevaarlijk en niet milieuvriendelijk. Het parlement besloot al in 1985 geen kerncentrales te bouwen, geen enkele regering daarna durfde dat standpunt te wijzigen.

Denemarken zet sindsdien vooral in

‘De bedoeling is dat hier straks alleen nog elektrische voertuigen rijden’

Samsø staat in Denemarken niet op zichzelf. Het land is een voorloper op het gebied van duurzame energie. Wie Jutland of een van de eilanden met de auto doorkruist, ziet om de paar kilometer windmolens staan. Niemand kijkt hier nog op van de diepladers die reusachtige

op windenergie, gestimuleerd door een energiebelasting op fossiele brandstoffen en elektriciteit, en een subsidie op de productie van milieuvriendelijke elektriciteit. Tegenwoordig wordt ruim veertig procent van alle energie door windmolens opgewekt. Sommige boeren (ook op

Samsø) hebben hun veestapel zelfs ingeruild voor windturbines. Die hoeven niet elke dag gevoerd en gemolken te worden, maar ze leveren wél geld op.

De bouw van de molens is in Denemarken – in tegenstelling tot bijvoorbeeld Nederland – nauwelijks een punt van discussie. Wettelijk is vastgelegd dat bij het plaatsen van elke turbine investeringsmogelijkheden aan de omwonenden moeten worden aangeboden. Minimaal twintig procent van elke op land geplaatste turbine moet gefinancierd worden door mensen die in een straal van 4,5 kilometer rondom wonen. Het is een aantrekkelijke investering, mits de olieprijs in de wereld (en daarmee ook de prijs voor windenergie) op een behoorlijk niveau blijft.

Denemarken, nu al wereldkampioen windenergie, wil in 2050 alle fossiele brandstoffen in de ban doen. Het is een doel dat geen enkel ander land zich durft te stellen. Maar op Samsø gaan ze nog een stap verder. Daar moet het al in 2030 gaan gebeuren. Plannen en ambities genoeg. Het huishoudelijk afval bijvoorbeeld gaat nu nog per boot naar Århus, waar het wordt omgezet in warmte voor de stad. Dat kunnen we beter zelf gaan doen, vinden ze op het eiland. Scheelt veel brandstof, in twee opzichten.

En dan het vervoer op Samsø. Burge-

meester Marcel Meijer schetst vanuit zijn werkkamer, uitkijkend op de zonnepanelen van het gemeentehuis, het volgende scenario. In 2017 loopt het contract met de busmaatschappij af. Waarom zou de gemeente de exploitatie niet overnemen, net als bij het veer? Het zouden ook hier twee vliegen in één klap zijn: een betere dienstregeling én schonere bussen. ‘De bedoeling is dat hier straks alleen nog elektrische voertuigen rijden op biogas van eigen makelij. De thuiszorg en de post experimenteren er al mee, waarbij ze ook tegen de beperkingen aanlopen. De actieradius van een elektrische auto is in de winter te beperkt. Er is dus nog werk aan de winkel.’

De burgemeester en de meeste bewoners van het groenste eiland van Denemarken zijn ervan overtuigd: in 2030 gaat Samsø al zijn energiedoelen halen.

STIL LEVEN

In de *Arlanda Express* – de hogesnelheidstrein die de internationale luchthaven van Stockholm met het centrum van de Zweedse hoofdstad verbindt – kun je bijna een speld horen vallen. In de coupé zijn vrijwel alle stoelen bezet. De Zweden praten zachtjes met elkaar, alsof ze in de babykamer staan. De enkeling die belt, spreekt op fluisterniveau. Op één na dan. Een Nederlandse passagier vraagt een collega of ‘alles kits is op de zaak’ en praat hem bij over het bezoek van zo-even aan een Zweedse klant. Kedeng-kedeng, kedeng-kedeng. Het gesprek is luid en duidelijk ongemakkelijk voor de Zweedse omgeving, die verbaasd naar de medepassagier kijkt, die meer

lawaai maakt dan de trein die door het landschap zoeft.

Hard praten, je stem verheffen, laat staan schreeuwen is iets wat niet bij Zweden hoort, vertelt de Zweedse etnoloog Åke Daun. Hetzelfde geldt voor anderen lastigvallen met je verhalen. 'Het verschil in geluidsniveau tussen Zweden en Nederlanders heeft te maken met het Zweedse streven naar eenstemmigheid. Als je het met elkaar eens bent, is dat een teken van sympathie.'

Daun geldt als de grootste kenner van de Zweedse ziel. In zijn boek *Svensk Mentalitet*, dat in 1989 is verschenen, heeft hij zijn landgenoten ontleed. De meeste Zweden vinden het volgens hem volstrekt oninteressant om met medereizigers een gesprek aan te gaan wanneer ze onderweg zijn. 'Zelfs als ze uren bij vreemden in de trein zitten, zijn er maar weinig Zweden die belangstelling hebben om met vreemden te praten of te discussiëren. Ze voelen zich het best op hun gemak, wanneer ze in de omgeving verkeren van mensen die precies zo zijn als zij zelf. Het Zweedse ideaal is homogeniteit. Ze zijn altijd op zoek naar overeenkomsten, nooit naar verschillen.'

Zweden zijn volgens hem sowieso niet zo goed in het voeren van gesprekken. 'De mensen zijn vaak heel serieus wanneer

ze bij elkaar zitten. Ze luisteren liever. Luisteren is een teken van bescheidenheid. Het is een eigenschap die heel hoog scoort in Zweden.'

In Zweden leer je van jongs af aan je emoties onder controle te houden. Als je als volwassene razend enthousiast bent, vreugdekreten slaakt of uit je bol gaat, kan het zomaar zijn dat je het vermoeden over je afroept dat er een steekje loszit of dat je hebt gedronken. Het doel vooral niet op te vallen geeft buitenlanders nogal eens het idee dat Zweden saai zijn en geen humor hebben. 'Een vergissing,' zegt Daun. 'Het is eerder verlegenheid en iets wat bij het Zweedse groepsgedrag hoort. Zweden zien zichzelf als zelfstandige individuen, maar volgens mij geeft dit beter aan wat ze zijn: groepsgerichte mensen.'

De Zweden zijn niet de enigen in het Noorden die het liefst stil zijn, anderen niet lastigvallen met ditjes en datjes en hun eigen zielenroerselen graag voor zich houden. De Noren en Finnen doen niet of nauwelijks onder voor de burens. En als het gaat om je mond houden, verslaat niemand de Finnen. Zelfs in Zweden zijn ze daarvan overtuigd. Wie de films van Aris Kaurismäki kent, weet waarom. De Finse regisseur is de meester van het zwijgen en leverde met een

van zijn latere films bewust een ‘stomme film’ af, omdat – zo zei hij – ‘de film zijn puurheid verloor op het moment dat de personages begonnen te spreken’.

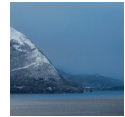
Bij de Finse bushalte staan mensen meters uit elkaar. In de lift zegt niemand iets. Finnen die vanuit het buitenland worden gebeld, krijgen geregeld de vraag: ‘Ben je er nog?’ Stiltes laten vallen is een Finse kunst van wereldklasse.

Daun onderschrijft dat de Finnen nog

leven zich uit en produceren niet alleen gietijzeren maar ook stalen varianten binnen het genre, die allemaal op basis van roestvrijstalen stembanden en een muur van geluid in elkaar worden gehamerd. Het Tuska Open Air Metal Festival in Helsinki is het jaarlijkse hoogtepunt voor de fans, die uit alle windrichtingen naar Finland komen. Tuska is het Finse woord voor pijn.

In de discussies in het Noorden gaat het

‘Je stem verheffen, laat staan schreeuwen hoort niet bij Zweden’

geruislozer zijn dan zijn eigen landgenoten. ‘Maar het verschil is dat ze in Finland geen discussies met uiteenlopende opvattingen uit de weg gaan. Zweden zijn het meest conflictschuw van alle noorderlingen. Ze zijn voortdurend op zoek naar consensus. Het laatste wat ze willen, is overhoop liggen met elkaar.’

De kalmte in de noordelijke streken betekent niet dat niemand lawaai maakt. In Noorwegen, Zweden en Finland vind je een aantal van de grootste herriemakers ter wereld. Het Noorden is het kloppende hart van de heavy metal, de muziekstroming die even zwaar en hard is als de naam doet vermoeden. Tientallen bands

er minder hevig aan toe dan op de cd’s van de mannen in het zwart. ‘Iedereen krijgt de tijd om zijn zegje te doen zonder dat hij wordt afgebroken,’ vertelt Daun. In het parlement laten de volksvertegenwoordigers elkaar gewoon uitspreken. In vergaderingen wachten mensen op hun beurt. In debatten op tv steken de deelnemers netjes hun vinger op en houden ze hun mond tot de ander klaar is. ‘Het is belangrijk om kalm te blijven en je stem niet te verheffen.’

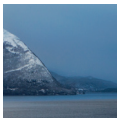
Kinderen gedragen zich als de volwassenen. Op de crèche leren de kleintjes al om niet door elkaar te roepen en te wachten op hun beurt. Op school steken leerlin-

gen netjes de vinger op. Op het plein en op het sportveld gaat het er even rustig aan toe. Aan de rand van het voetbalveld zie je nooit schreeuwende ouders staan. Scandinavische kinderzenders zijn een oase van rust vergeleken met de internationale kanalen. Zelfs de tekenfilmfiguur SpongeBob, een gele spons die op de bodem van de zee allerlei avonturen beleeft en in de Nederlandse versie volgens veel ouders een ordinaire schreeuwelijk is, maakt in de Noorse vertaling minder kabaal dan elders.

het meest op de ‘Europeanen op het continent’. Als een echte Zweed formuleert hij behoedzaam: ‘De Denen praten en discussiëren drukker en zonder de voorzichtigheid die de Zweden kenmerkt.’

Zijn collega-wetenschappers uit Denemarken koppelen de Deense manier van doen aan de handel. Als exportnatie is Denemarken afhankelijk van de taal. Als je iets wilt verkopen, moet je er wel een verhaal bij hebben.

De manier van communiceren in de noordelijke landen en het zuiden van

‘Elkaar in de rede vallen wordt als vulgair gezien’

Het verschil in geluid tussen Noord en Zuid hangt volgens Daun samen met het feit dat het in de Scandinavische landen heel gewoon is om anderen uit te laten praten. ‘Verder naar het zuiden wachten mensen niet af tot de ander uitgesproken is. Ze vallen elkaar in de rede om op die manier de overhand te krijgen in het gesprek – iets wat in het Noorden ongehoord is. Het wordt zelfs als vulgair en onbeschaafd gezien.’

Alleen de Denen nemen het minder nauw en vinden het niet zo erg om verbaal te scoren. Ze lijken volgens Daun dan ook

Europa is volgens Daun cultuurhistorisch bepaald. Het Noorden was tot aan de industrialisatie een boerensamenleving. Natuur en platteland speelden ook daarna nog lang een belangrijke rol. ‘In het Zuiden leven de mensen al meer dan tweeduizend jaar in de stad. Praten hoort daar al eeuwen bij het dagelijkse leven. Met anderen thuis, op straat of in een kroeg. In het dunbevolkte Noorden leefden de mensen op grote afstand van elkaar. In het donker ging je zo snel mogelijk naar huis, zeker in de lange, gevaarlijke winters.’

Op het vliegveld van Stockholm is het rustig. Buiten dwarrelt sneeuw. Binnen zoekt een stel Zweedse vriendinnen iets nieuws tussen de spijkerbroeken, truien, T-shirts en kledingaccessoires. Ze roezen wat en geven commentaar dat even zacht is als de kleuren van de sjaal die boven op de stapel ligt. Een glimlach maakt duidelijk wat ze ervan vinden. Op een terras, dertig meter verderop, gaat een mobiele telefoon. 'Ja, met Henk. Nee, ik zit in Zweden. Lekker rustig hier,' horen ze de eigenaar roepen.

HET DEENSE WERELD WONDER

Wie in het Deense Aalborg langs de oevers van de Limfjord slentert en wordt geraakt door het prachtig zachte licht, treedt letterlijk in de voetsporen van architect Jørn Utzon (1918-2008). In zijn jeugd zwierf de kleine Jørn hier ontelbare keren langs het water op weg naar zijn vader, die als ingenieur bij de plaatselijke scheepswerf werkte. Of hij zeilde de baai op, die dit deel van het land zo'n speciale sfeer geeft. De natuur was altijd dichtbij, met wind en water als vaste bestanddelen. De Limfjord was zijn speeltuin.

Je zou kunnen zeggen dat daar in Noord-Denemarken de kiem is gelegd voor wat nu soms het achtste

COOL

We slapen in een bed van IKEA, eten Noorse zalm, zweren bij Deense thrillerseries en komen tot rust in een Finse sauna. Maar wat weten we verder eigenlijk van Scandinavië?

Lees in dit boek vol inspirerende verhalen waarom ze in het Noorden zo goed zijn in design en nieuwe technologie, een minister op een werkdag na de lunch gerust gaat zwemmen met haar dochter, managers de baas niet willen zijn en ze ook nog eens het beste restaurant ter wereld hebben.

Heb je het gevoel dat het bij ons ook anders kan? In *Cool* vertellen Denen, Noren, Zweden en Finnen hoe zij het doen. *Cool* gaat over een (andere) wereld om de hoek. Het is een boek om ideeën op te doen en nieuwe dingen te ontdekken. Maar gewoon lekker wegdromen mag ook.

Journalisten **Martin Vos** en **Marco Krijnsen** en hoogleraar regiomarketing **Gert-Jan Hospers** zijn op zoek gegaan naar de wortels van het Scandinavische succes. In dit boek lees je alles over hun observaties, ontmoetingen en ervaringen.